

บทบาทของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ของไทย
ในยุคสังคมผู้สูงอายุ*

อัมพิกา อวอ้วน**

คำสำคัญ : ผู้สูงอายุ/สวัสดิการสังคม

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยในปัจจุบันได้มีสัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมตัวรับปัญหาใหม่ ๆ ที่จะต้องเผชิญ ในปัจจุบันผู้สูงอายุในประเทศไทยที่มีหลักประกันสุขภาพมากกว่ากลุ่มอื่นใด คือ กลุ่มผู้สูงอายุที่เกษียณจากการทำงานในภาคราชการ กลุ่มนี้จะได้รับ การดูแลด้านรายได้และการรักษาพยาบาล ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ที่เหลือ ต้องอาศัยครอบครัวเป็นหลักในการดูแลในยามชรา สวัสดิการที่รัฐให้แก่ผู้สูงอายุบางส่วนที่ยากไร้ คือการให้ที่อยู่อาศัยในรูปสถานสงเคราะห์ ในรูปศูนย์บริการ และการให้เบี้ยยังชีพรายเดือนแก่ผู้สูงอายุที่เข้าข่ายยากจนจำนวนหนึ่งกระจายไปทั่วประเทศ และการให้สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่า ซึ่งรวมอยู่ในโครงการรักษาพยาบาลผู้มีรายได้น้อย และผู้ที่สังคมควรช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งให้ผ่านกระทรวงสาธารณสุข ทั้งนี้รัฐยังให้การดูแลด้านสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุที่ยากจนน้อยมาก และควรจะต้องมีมาตรการส่งเสริมให้สถาบันครอบครัว และภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุที่สามารถช่วยตัวเองทางเศรษฐกิจได้มากกว่านี้

กล่าวคือ บุคคลเมื่อก้าวสู่วัยสูงอายุ ซึ่งเป็นวัยท้ายของชีวิต เป็นช่วงที่ควรได้รับการช่วยเหลือ ประคับประคองจากสังคม ในสังคมไทยมีวัฒนธรรมในการดูแลพ่อ-แม่ ญาติ ผู้สูงอายุ แต่ปัจจุบันต้องยอมรับว่าสภาพเศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนไป ย่อมมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตาม สังคมควรตระหนักถึงภาระความรับผิดชอบ ต่อกลุ่มผู้สูงอายุเพราะเป็นวัยที่สภาพร่างกาย จิตใจ และสถานภาพทางสังคมเปลี่ยนแปลงเสื่อมถอยลงตามธรรมชาติ โดยได้กำหนดแผนนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับงานผู้สูงอายุ ดังนี้

*บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่องบทบาทพัฒนาของกระทรวงสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ของ
ไทยในยุคสังคมผู้สูงอายุ โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ จุลปานนท์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

**นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต โครงการสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

การกำหนดแผนระยะยาวที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรมสำหรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา จึงเป็นที่ตระหนักทั้ง
ของรัฐและประชาคมต่าง ๆ ว่ามีความสำคัญในลำดับต้น ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาวิจัยต่อเนื่องการติดตาม
ประเมินผล การปรับปรุงแผนระยะยาวด้านผู้สูงอายุเป็นระยะ ๆ ก็มีความจำเป็นเช่นเดียวกันนอกจากนี้
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้ระบุในมาตรา 54 และมาตรา 80 ถึงภารกิจที่จะต้องมีการ
ประชากรสูงอายุ และปี พ.ศ.2542 ได้มีการจัดทำปฏิญญาผู้สูงอายุไทยขึ้นอันเป็นภารกิจที่สังคม และรัฐพึงมีต่อ
ผู้สูงอายุ โดยมีสาระสำคัญ 9 ประการ ซึ่งจากเหตุผลข้างต้นเป็นไปเพื่อให้ถึงเป้าหมายแห่งความมั่นคงของสังคม

แนวคิดพื้นฐานของการจัดทำแผน เน้นในเรื่องของการสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม ผู้สูงอายุมีคุณค่าและศักยภาพ สมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม ผู้สูงอายุมีศักดิ์ศรีและสมควรดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของตนได้อย่างมีคุณภาพ ที่สมเหตุสมผล และสมวัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม และถึงแม้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งจะประสบความทุกข์ยาก และต้องการเกื้อกูลจากสังคมและรัฐ แต่ก็ก็เป็นเพียงบางช่วงเวลาของวัยสูงอายุเท่านั้น

วิสัยทัศน์ของประเทศให้ความสำคัญกับการที่ผู้สูงอายุจะต้องเป็นหลักชัยของสังคม โดยประชากรผู้สูงอายุที่มีสถานภาพดี (สุขภาพดีทั้งกายและจิต ครอบครัวอบอุ่น มีสังคมที่ดี มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสมอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วม มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง) ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อกูล หากมีการดำเนินการที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่ดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ รัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบบริการ

วัตถุประสงค์ในการดำเนินนโยบายผู้สูงอายุ คือ (1) เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงผู้สูงอายุในฐานะบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม (2) เพื่อให้ประชากรทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมการและการเตรียมการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ (3) เพื่อให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตและมีหลักประกัน (4) เพื่อให้ประชาชน ครอบครัว ชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการกิจด้านผู้สูงอายุ (5) เพื่อให้มีกรอบและแนวทางปฏิบัติสำหรับส่วนต่าง ๆ ในสังคมทั้งภาคประชาชนชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุได้ปฏิบัติงานอย่างประสานและสอดคล้องกัน

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 - 2564) จัดแบ่งเป็น 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย 3 มาตรการหลัก (1) มาตรการหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ (2) มาตรการการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (3) มาตรการการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

2. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 6 มาตรการหลัก

(1) มาตรการส่งเสริมความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน ดูแลตนเองเบื้องต้น (2) มาตรการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ (3) มาตรการส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ (4) มาตรการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (5) มาตรการส่งเสริม สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ (6) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย

3. ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 มาตรการหลัก (1) มาตรการคุ้มครองด้านรายได้ (2) มาตรการหลักประกันด้านคุณภาพ (3) มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง (4) มาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน

4. ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 2 มาตรการหลัก (1) มาตรการการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ (2) มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

5. ยุทธศาสตร์ด้านการประมวลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการ ตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ประกอบด้วย 4 มาตรการหลัก (1) มาตรการสนับสนุนและส่งเสริมให้หน่วยงานวิจัยดำเนินการประมวล และพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุที่จำเป็นสำหรับการกำหนดนโยบาย และการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ (2) มาตรการสนับสนุนและส่งเสริมการ

ศึกษาวิจัยด้านผู้สูงอายุ โดยเฉพาะที่เป็น ประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย การพัฒนาการบริการและการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม (3) มาตรการดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง (4) มาตรการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงอายุให้เป็นระบบและทันสมัย

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าในด้านสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ทั้งนี้ข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษาจะได้นำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาปัจจัยต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้รัฐสามารถดำเนินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น รวมทั้งนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบทบาทการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการให้บริการสังคมแก่ผู้สูงอายุของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
3. เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขในการให้บริการสังคมแก่ผู้สูงอายุของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของกระทรวงพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ของไทยในยุคสังคมผู้สูงอายุ ได้แก่ ผลการดำเนินงานสวัสดิการสังคมด้านเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุของรัฐบาล ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขในการให้บริการสังคมแก่ผู้สูงอายุของรัฐบาล โดยความรับผิดชอบของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดบริการสังคมให้แก่ผู้สูงอายุตามนโยบายการกระจาย อำนาจสู่ท้องถิ่น เช่น การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุนี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยมีการกำหนดนโยบายสาธารณะ อาทิเช่น การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ได้แก่ การจัดสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยเอดส์ และผู้ด้อยโอกาส โดยได้คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลัก และยังเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับ ที่ 11 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาคนเป็นหลัก

หน่วยงานภาครัฐในประเทศไทยมีแนวนโยบายที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญในการให้บริการด้านสวัสดิการผู้สูงอายุโดยกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีการดำเนินงานหลักในเรื่องของการสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม ผู้สูงอายุมีคุณค่าและศักยภาพ สมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม ผู้สูงอายุมีศักดิ์ศรีและสมควรดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของตนได้อย่างมีคุณภาพ ที่สมเหตุสมผล และสมวัย ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม ผู้บริหารประเทศให้ความสำคัญกับการที่ผู้สูงอายุจะต้องเป็นหลักชัยของสังคม โดยประชากรผู้สูงอายุที่มีสถานภาพดี คือสุขภาพดีทั้งกายและจิต ครอบครัวยุบอุ่น มีสังคมที่ดี มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสมอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วม มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อกูล หากมีการดำเนินการที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้สูงอายุเหล่านี้

ส่วนใหญ่ดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการแก้ปัญหาการดำเนินงานของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในการจัดบริการสวัสดิการทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุในประเทศไทย

1. สวัสดิการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุควรดำเนินการให้ทั่วถึงและมีความเพียงพอ กับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นของผู้สูงอายุ ควรมีแนวทางการจัดสรรงบประมาณการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเพิ่มเติม หรือจัดอบรมอาชีพเสริมสำหรับผู้สูงอายุ

2. สวัสดิการด้านสังคม ควรจัดให้มีโครงการซ่อมแซมบ้านให้แก่ ผู้สูงอายุที่ยากไร้ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่สาธารณะแก่ผู้สูงอายุเช่น ถนน ทางเดิน อาคาร ห้องสุขาและการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง และเข้าใจง่าย

3. สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย ควรส่งเสริมการบริการและให้ความรู้ แนะนำการดูแลสุขภาพที่ถูกต้องให้กับผู้ดูแลผู้สูงอายุ ควรจัดโครงการฝึกอบรมให้ผู้ที่ต้องดูแลผู้สูงอายุในครัวเรือน

4. สวัสดิการด้านนันทนาการ ควรจัดพื้นที่สวนสาธารณะให้กับผู้สูงอายุ สำหรับพักผ่อน และจัดกิจกรรมทัศนศึกษาสถานศึกษา แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อการท่องเที่ยวนอกสถานที่

5. สวัสดิการด้านสิ่งแวดล้อม การจัดสวนสาธารณะให้กับผู้สูงอายุสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ มีพื้นที่สวนสาธารณะเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ใช้ พบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือได้ออกกำลังกายเพื่อสร้างสุขภาพที่แข็งแรง

6. การให้บริการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุพิการ จัดการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือสถานพยาบาลในชุมชนกับผู้สูงอายุที่มีความพิการ ให้ได้รับการปฐมพยาบาลกายภาพบำบัดเบื้องต้น การให้ยา และการสังเกตอาการ โดยที่ตัวผู้สูงอายุพิการต้องมีการรับรู้และเข้าใจภาวะสุขภาพของตนเองและยอมรับสภาพความพิการ มีกำลังใจที่จะต่อสู้และพร้อมที่จะรับการฟื้นฟูคุณภาพชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูสภาพร่างกาย

7. ควรจัดให้มีการเฝ้าระวังและป้องกันไม่ให้ผู้สูงอายุเกิดความพิการ ด้วยการส่งเสริม ความรู้เกี่ยวกับด้านสุขภาพ โภชนาการ การจัดการภาวะความเครียด การเสริมสร้างความตระหนักใน คุณค่าของตนเอง การออกกำลังกายที่เหมาะสมและการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน สิ่งเหล่านี้สามารถ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง และชะลอความเสื่อมของสุขภาพกาย

8. สร้างเครือข่ายอาสาสมัครในชุมชนที่ทำงานเพื่อผู้สูงอายุและคนพิการ โดยที่บุคคลเหล่านี้ควรได้รับความสำคัญและยกย่องว่าเป็นผู้เสียสละเวลาและชีวิตส่วนตัว ห่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจอย่างแท้จริง แต่ถึงแม้จะทำงานด้วยจิตอาสา ไม่หวังผลตอบแทน กลุ่มคนเหล่านี้ก็ควรได้รับการดูแลจากคนในสังคมเช่นเดียวกันเพื่อให้สามารถ ดำรงความเป็นอาสาสมัครได้อย่างยั่งยืน การยกย่องเชิดชูเกียรติเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ การได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงินที่เหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็นในสถานการณ์เศรษฐกิจปัจจุบัน

9. สนับสนุนและส่งเสริมการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุก็ยังคงต้องการมีรายได้เป็นของตนเอง ดังนั้น ควรมีการจัดกิจกรรมที่ สร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุหรือผู้ดูแลผู้สูงอายุพิการด้วย เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเอง โดยอาจเป็นกิจกรรมที่ไม่เกิดความเครียด เช่น การทำน้ายาล้างจาน น้ายาอบน้ำ-สระผม เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์นอกจากจะไว้ใช้เองในครอบครัวแล้ว ที่เหลือองค์กรที่เกี่ยวข้องควรรับซื้อเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้กลับคืนสู่ผู้สูงอายุและครอบครัว ทำให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและชุมชนในประเทศไทยต่อไป

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). *ประชากรสูงอายุไทย: ปัจจุบันและอนาคต. เอกสารประมวลสถิติด้านสังคม 1/2558 (พฤศจิกายน)*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์)
- กรรณิกานต์ แก่นเมือง. (2553). *ชีวิตผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางละมุง จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการ. ทรัพยากรเพื่อความมั่นคง, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2524). *การพยาบาลผู้สูงอายุ*. กรุงเทพมหานคร : เจริญกิจ
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. (2545). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564)*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ไตรรัตน์ จารุทัศน์ และคณะ. (2548). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องโครงการศึกษามาตรฐานขั้นต่ำสำหรับที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ*. หน้า 15-16 และ <http://medicarezine.com/2014/10/aging-care/>
- นวลจันทร์ เจาประเสริฐ. (2540). *ความพึงพอใจในการบริการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค*. ภาคนิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์.
- พุดตินันท์ เหลืองไพบูลย์. (2530). *การจัดบริการสวัสดิการสังคมในชมรมผู้สูงอายุ : ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2531). *พจนานุกรมเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ศรีทับทิม (รัตนโกศล) พานิชพันธ์. (2534). *บริการสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย*. วารสารสังคมสงเคราะห์. 6(12), 52-86.
- สมพร เทพสิทธา. (2548). *เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ*. กรุงเทพมหานคร : สภาอุรวุฑูติกสมาคมแห่งชาติ.
- Titmuss, Richard M. (1974). *Social Policy : An Introduction*. London : George Allen & Unwin.